

Türban veya başörtüsü konusu Türkiye'nin gündeminde bu kadar önde yer alırken hem bir vatandaş olarak, hem de bir üniversite öğretim üyesi olarak bu konudaki görüşlerimi kendime ve başkalarına açmak istiyorum.

Bağlantıları kadın erkek ilişkileri, kadınların topluma katılımı, demokrasi, laiklik, eğitim ve bilim konularına ulaşan güncel ve sürüp gidecek olan tartışmada görüşlerin açıkça sunulması ve konuşulmasının yararlı olacağını düşünüyorum. Düsturlara, sloganlara, tarihe, din veya Cumhuriyet ilkelerine, çağdaş dünyada, üniversitelerde şöyle veya böyle olduğuna veya olması gerektiğine atıfla, bildiri ve karşı bildiri metinleri ile, *konuların içeriğini ele almaya çalışmadan* bu konuşmanın yapılamayacağını düşünüyorum. Konuşmanın TBMM içinde ve dışında ve şimdiki kanun tasarıları tartışmasının ötelere taşıtığını ve taşacağını da tahmin ediyorum.

Tartışılan konular düşünce ve davranış alanında hep tartışılmış temel konulardır. Bunların siyasî önemi olması gösteriyor ve gerektiriyor ki bu konuların benim de herkesin de anlayabileceği şekilde konuşulması mümkündür. Düşünüp taşınarak yapılan sakin bir konuşmanın siyasi gelişmelere ve oldubittilere ve bunların sonuçlarına yetişememesi de olasıdır. Ama en yakın ilişkilerimizden başlayarak toplum yapımızın her katmanında önümüzde duran soruları konuşmadan geçmek de elde değil.

İletişimin hızlı olacağı düşüncesiyle aşağıdaki metni web sayfamdan (<http://people.sabanciuniv.edu/~alpar>) ve üniversitedeki ofisimin kapısından duyuracağım. Son sayfada bir öğretim üyesi olarak şimdiye kadar başını örten öğrencilerime söylediğim, bundan sonra da söylemek istediğim görüşleri ifade ettim.

Kısaca, sadece kişisel bir özgürlük kullanımı olduğu, başkalarının hak ve özgürlükleri ile sorun olmadığı durumda üniversite öğrencilerinin başlarını örtmesi yasaklanmamalı.

Bunun toplumsal ortamda ne ifade ettiği de açıkça konuşulmalı. Bu konuşma benim düşünceme göre şöyle konulara ve sorulara uzanıyor:

M. Ali Alpar – Sabancı Üniversitesi öğretim üyesi - 7 Şubat 2008

1. Bir kişinin başını örtmesi için birçok farklı kişisel sebep olabilir. Kişi böyle yetiştirildiği için, ya da sonradan öyle rahat hissettiği için, ailesinin veya çevresinin talebine kendisi de isteyerek veya istemeyerek uymak için, bu seçim karşılığında bir burs veya destek elde etmek için, bu gibi özel sebeplerden biri, birkaçı veya hepsi için saçlarını örtmeyi seçebilir.

2. Bu özel sebeplerin yanı sıra türban-başörtüsü akımının da, geleneğin de bir de dinî referansı var. İnsanlar yukardaki psikolojik veya toplumsal değerlendirmelerin yanısıra, dinî inancının örtünmeyi gerektirdiğini de söylüyorlar. Yani hem o kişinin yorumuna göre dinî inancı örtünmesini, hatta belli bir biçimde örtünmesini gerektirir, hem de kişi bu buyruğa uymayı kendi öznel psikolojik- sosyal sebepleriyle de seçmektedir.

Bir yasağa veya buyruğa veya şarta uymayı seçmek de kişi açısından bir özgürlük konusudur.

3. Örtünmenin toplumsal işlevi, gerekçesi nedir? Örtünme kadınların toplum hayatına erkeklerle birlikte katıldıklarında erkeklerin tahrik olabileceklerini, bu konuda da saçını göstermemek suretiyle kıyafetiyle ilgili tedbir alma sorumluluğunun kadına ait olduğunu

söylüyor. Ya da erkeklerden gelebilecek ilgi ve tekliflere veya tacizlere karşı kapalı veya farklı bir konumda olduğunun göstergesi olarak kadınlara bu belli örtünme tarzını şart koşuyor; onların kendi inisiyatif, seçim ve tepkilerini bu ön şartla bağlıyor. Toplum hayatına katılma konusunda iki cinsiyetten sadece birine yönelik olarak saçlarının görünmemesi şartını getiriyor. Buna göre kadınlar toplum hayatına ancak şartlı olarak katılabilirler. Bu cinsiyet ayrımcılığıdır. (Elbette cinsiyet ayrımcılığının tek şekli değildir.)

4. Bu ayrımcılık sosyal hayatta sınırlar getiriyor. Meslek hayatında belli işleri kadınların farklı ve kısıtlı yapmaları, meslektaşları olan veya meslekî hizmet verdikleri veya meslekî hizmet alma durumunda oldukları erkeklerle nasıl çalışacakları, neleri yapıp yapamayacakları konusunda da sınırlar getirebilir. Bu sınırların ne olacağı, nerede olacağı, kim tarafından neye göre tespit edileceği, meslek gereklerinin mi dinî buyruklar ve onların yorumlarının mı bu kuralları belirleyeceği ister istemez gündeme geliyor.

5. Kadınların topluma katılımı ve bunun değişen, şehirleşen toplum koşulları içinde nasıl gerçekleşeceği konusu, türban/başörtüsü konusunu da çerçeveleyen ama ondan çok daha geniş bir toplumsal kaygı, bilinçüstü ve bilinçaltı toplumsal arayış, davranış biçimleri ve adaptasyon yolları arayışı içeriyor olmalı. Siyasî kararlar, hele bu konuyu anayasa yoluyla bağlamak, sadece türban konusunda değil genelde kadınların topluma katılımı yönünde ayrımcı şartları daha katı ve kalıcı hale de getirebilir.

6. Kadınların topluma katılımıyla ilgili dinî temelli şartlar toplumsal hayatın organizasyonu ile ilgili pratik sorunların arkasından genel bir sorunsalı da gündeme getiriyor: Toplum içinde birlikte yaşamayı, toplum hayatını, çalışma hayatını düzenleyen anlaşmalar, kurallar, kişilerin dinî inançlarına göre toplum içinde davranış seçme özgürlüklerine nerede, nasıl sınırlar getirebilir?

7. Kişi açısından korunmasına özen göstermek gereken bir özgür seçim alanı, aynı zamanda toplum hayatı açısından da din referanslı bir ayrımcılık şartı söz konusu. O zaman etik ilkelerinin en temel basamağında bir durumla karşı karşıyayız:

Kişinin yapmayı istediğini yapmak ve kendisine yapılmasını istediği muameleyi görmeye hakkı, ve buna göre davranma özgürlüğü vardır, ancak bunun sınırı başkalarının aynı hakları ile bağdaşır olması gereğidir.

8. Aynı seçimi yapanların kaç kişi oldukları, başkalarının da hakları deyince bu başkalarının kaç kişi oldukları temel etik ilke açısından önemli değil. Bir kişi veya grup bir konuda azınlığa, başka bir konuda çoğunluğa mensup olabilir. Temel hak ve özgürlüklerle ilgili, başkalarının hakları, özgürlüğün sınırları ve sorumluluklar konuları her türlü ayrımcılığa karşı koruma altında olmalıdır.

9. Demokrasinin değişmez ve öncelikli kuralı *herkesin* (başkalarını kısıtlamayan) haklarının korunması kuralı, oylamayla veya herhangi bir şekilde değiştirilirse bu artık demokrasi olmaz. Herhangi bir türden ayrımcılık, ne kadar küçük bir azınlığa karşı olursa olsun, ve ne kadar büyük bir çoğunluğun oylarıyla kararlaştırılmış olursa olsun, demokrasi ile bağdaşmaz.

10. Örtünme ile ilgili tartışma dinî bir referansa bağlandığı için laiklik de söz konusudur. Laiklik sadece ve özellikle devletle ilgili değildir. Devletin de dahil olduğu tüm toplumsal (herkese açık, herkesi ilgilendiren) anlaşma, düzenleme ve ortak hayat uygulamalarının dinî buyruklara, inançlara, yorumlara göre yapılmamasıdır. Laiklik, temel etik ilkenin özel bir

şekli olarak, hak ve özgürlük sınırlarının dinî inançlar üzerinden belirlenemeyeceği ilkesidir. Laiklik dinsizlik değildir. Laiklik inanç veya inançsızlık özgürlüğünden ibaret de değildir. Laiklik tüm toplumun hayatında hakların, özgürlüklerin, sorumlulukların, işleyiş kurallarının çoğunluğun dini dahi olsa herhangi bir dinin herhangi bir yorumuyla dini inançlara göre belirlenmeyeceği ilkesidir.

11. Laik anlayışa göre toplumsal hayatı belirleyen usullerin bilgi temeli önemlidir. Bilgi inançtan edinilmeyecekse, ön-veri değilse, dünyadan edinilecektir. Toplumsal anlaşmaların, ne yapılırsa ne olacağı, toplumun işleyişinde ne sonuçlar doğurduğu, doğurabileceği şeklinde, deneyim ve gözleme dayalı bilgi üzerinden inşa edilmesi söz konusudur. Toplumlar karmaşık, ve bilinç sübjektif olduğu için bu bilgi edinme, ortak anlayışa varma çoğu zaman kolay olmayabilir. Hiçbir zaman tam ve mükemmel bir bilgi ve anlayışa varılamayabilir. Laiklik ilkesine göre toplumsal tartışma ve anlaşmaların ve uygulamaların bilgi kaynağı, bilgi edinme usulü, anlaşmazlıkları çözme usulü yine de dinî inanç ve buyruklara başvurmak olmamalıdır.

12. İnanca dayalı bilgi sorgulanamaz, yanlış olduğu iddia edilebilir veya gösterilebilir bilgi değildir, dolayısıyla toplumsal bağlamda üzerinde tartışılabilir, anlaşma ve uzlaşmaya varılabilir türden bilgi değildir. İnançın saygınlığı, değeri başka bir konudur. İnanç sahiplerinin kendi inançlarını toplumsal hayatın ortak temeli olarak görmek istemeleri de var olan, ve anlaşılabilir bir olgudur. Ancak demokrasi gibi laikliğin de tarihî deneyimlerden gelen temel dayanağı, tersine yaklaşımın, yani toplum hayatını dine bağlama deneyim ve girişimlerinin ayırimcılığa ve şiddete yol açmış oldukları bilgisidir.

13. Ayrıca yanlışlanabilir bilgi edinme karmaşık toplumların yaşaması, insanların hak ve özgürlüklerinin anlaşılması ve korunmasının gerekli şartıdır. (Yeterli şartı değildir, çünkü bilginin davranışa ve uygulamaya dönüşmesi en iyinin ne olduğu ve buna nasıl ulaşılacağı konusunda seçimleri, yani etiği de ayrıca gerektirir.) Yanlışlanabilir bilgi edinmenin gerekli olduğu üzerinde anlaşırıysak buradan toplumun paylaşacağı bilgi edinme ve uygulama usullerinin dinî inanç üzerinden elde edilmeyeceği sonucuna, yani bilgi edinme ve uygulama açısından laik konumun gerekliliğine varıyoruz.

14. Eğitim. İlk ve ortaöğretimde öğrencilerin toplumca kabul edilmiş özgür seçimleri olmadığına göre onların ileriki seçimlerini ve özgürlüklerini, ailelerinin ve çevrelerinin onlar adına yaptığı şimdiki seçimlere karşı koruma işlevini toplumsal anlaşma ve kurallar üstlenmeli. Onun için de herkes için ve her iki cins için ilköğretim zorunlu. Onun için ilk ve ortaöğretim düzeyinde tüm toplumun (“kamu”nun- “kamu” ile ister devlet ister özel sektör tarafında sunulan herkese açık hizmet ve etkinlikleri kastediyorum) organize ettiği ortak öğretimde öğrencilerin ve öğretmenlerin dinî inançlara dayalı davranışları sergileme özgürlüğü olmamalıdır. Aynı sebepten, okulda zorunlu din dersi de olmamalıdır. Okulda toplu ibadet de olmamalıdır. Ve yine aynı sebepten dinî inanç temelli ve kadınlara ayırimcılık içeren davranış modelleri, yani kadın öğretmenlerin örtünmeleri, reşit yaşta olmayan öğrenciler için toplum içi ilişkilerini etkileyebilecek ve şartlandırarak bir rol modeli olduğu için kabul edilemez. Toplumsal bir hizmet olan eğitim mesleğinin gereği olarak öğretmenlerin, kadınların topluma katılımlarıyla ilgili örtünme şartını benimseme ve uygulama özgürlükleri yoktur. Çünkü bu seçim kız ve erkek çocuklarına gelecekteki seçimlerini etkileyecek dinî inanç temelli bir cinsiyet ayırimcılığı örneği sunmaktadır. Evde, mahallede, veya camidekinden farklı olarak okuldaki örnekler bilinçli seçim imkânı bulunmayan çocuklara tüm topluma katılımıla ilgili eğitim süreci ve ortamı içinde verilmiş olacaktır.

15. Üniversitede eğitim ve araştırma. Üniversite öğrenimin yanı sıra yeni bilginin de üretildiği, araştırmanın yapıldığı yerdir. Yeni bilginin hangi kıstaslarla, argümanlarla doğru olduğunun sanıldığını, doğru mu yanlış mı olduğunun nasıl anlaşılacağını, başka hangi öngörülerde bulunduğunu anlamak, bu yollarla bilgiyi sorgulamak araştırmanın ve dolayısıyla üniversite eğitiminin bir parçasıdır. Üniversite öğrencisi, bilgiye kitap hoca otorite söylediği için değil, son çözümde öyle olduğu, yani doğa veya toplumda bu bilginin öngördüğü beklentilerin şimdiye dek yanlışlanmamış olduğu için ve sadece bu ölçüde güvenilebileceğini, dünya ile ilgili bilmenin bu demek olduğunu özümsemek durumundadır, üniversite de bilgiyi bu manada üreten ve algılayan anlayışın geçerli olduğu yerdir. Bunu modern anlamda üniversitenin ve araştırmanın olmasıyla birlikte ortaya çıkmış üniversiteyi belirleyici bir özellik, bir olgu olarak alıyorum.

16. Araştırma ve yeni bilgiye ulaşma ve yeni bilgileri öğrenme elbette üniversitenin dışında, bazı öğrenci ve öğretmenler açısından ortaöğretimde, ilköğretimde, okul dışında da olabilir. Ancak toplum açısından yeni bilginin araştırıldığı ve öğrenildiği kurum üniversitedir. Kişiler açısından ise soyut düşünme ve algılama yetilerinin geliştiği yaşlar, özgür bireyin kendi seçimlerinin bilincinde olduğunun ve buna dayanarak hak ve yetkilerinin teslim edildiği yaş, hukuk açısından erginlik (reşit olma) yaşı, aşağı yukarı üniversiteye giriş yaşıdır. Onun için bilgi ve toplumsal davranışla ilgili bireysel özgürlük konusu üniversite öğrencileri için konuşuluyor.

Üniversite öğrencisi örtündüğü zaman toplumsal uygulaması itibari ile cinsiyet ayırıcısı olan bir şartı, bunu sadece kadınlara konmuş bir şart olduğu bilgisi ile, ve yine de, inancından dolayı benimsemeyi ve uygulamayı, artık reşit bir kişi olarak, seçmektedir.

Burada ve bu kadarıyla başkalarının özgürlüklerini kısıtlayan bir yön yok. Öğrenci istiyorsa başını örtün.

Başkalarını, diğer öğrencileri, öğretim üyesi olarak beni ilgilendiren nokta başörtülü öğrencimle beraber çalışacak olmamdır. Yakın çalışma ortamı içinde ben de onun bu seçiminin bana ne ifade ettiğini ve genelde nasıl görünebileceğini samimiyetle söylemek ihtiyacımdayım. Şimdiye kadar bu öğrencilerime söylediğim, bundan sonra da söyleyeceğim noktalar şunlar:

A) Kadınların toplumda saçlarını örtmeleri gereği bana bir cinsel ayırıcılık olarak görünüyor. Genel olarak başını örtmeyen kadınlara ve tüm erkeklere karşı cinsel tahrik ve olası taciz ithamları taşıyor, konunun sorumluluğunu kadına genel bir tedbir şartı olarak yükliyor.

B) Bireysel özgürlüğün bence sahici güvencesi cinsel ayırıcılık, baskı, taciz olasılığına karşı bireyin hak ve özgürlüklerini, insiyatif ve seçimlerini korumaktır.

C) İnanca dayalı bir davranış biçimini seçtiğini, genel olarak inanç yorumlarının akıl ve bilgi ile çeliştiği yerlerde hangisine öncelik vermesi gerektiğine kendisinin karar vereceğini, birey olarak bunun bilincinde olması gerektiğini, kişisel inancın kendi yorumuna bağlı olarak bilim ile birlikte de olabileceğini, bu ikisinin birbirini ne gerektirdiğini ne de dışladığını söylerim.

D) Üniversitede okuyan ve bilgi edinmeye çalışan kişi için, bilgi ile inançlar veya yorumlar arasında çelişki gördüğünde, doğru olanın akli ve yanlışlanabilir bilgiyi seçmek ve inancını buna göre yeniden yorumlamak olduğunu düşünürüm.

E) Üniversitenin kurum olarak hiçbir inanç ve görüş taşımaması gerekir. Bir üniversitenin içinde kişisel görüşler çok çeşitli olabilir. Üniversitenin ortak ilkeleri yaratıcı düşünceye özgür gelişme imkanı vermek ve sadece ve olabildiğince tartışılabilir, sorgulanabilir ve yanlışlanabilir bilgiyi üniversitenin ilgi ve uğraş alanı olan bilimsel bilgi olarak kabul etmektir.

F) Kişi üniversite sonrasında mesleğinde herkese açık bir katkı sunuyorsa, cinsel ayırıcılık dolayısıyla kendisini bazı meslekî uygulamaları yapmaktan alıkoyacak ve toplum içinde dinî referanslara göre davrandığı ve ayırıcılık yapabileceği mesajını veren örtünme seçimini bu meslekte sürdürmemelidir. O zaman üniversitede niye başını örttüğünü ve ilerde açıp açmayacağını da şimdiden sorgulamalıdır.